

©І. П. Двуліт

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

Актуальність застосування фітопрепаратів як лікувально-профілактичних засобів у пародонтологічних хворих

Резюме. У статті наведено дані аналізу застосування фітопрепаратів у стоматології, зокрема у пародонтологічних хворих. Особливу увагу надають актуальності використання лікарських рослин та препаратів на їх основі при лікуванні та профілактиці запально-дистрофічних хвороб пародонта. Представлено ряд найефективніших лікарських рослин та фітопрепаратів, методику та ефективність їх застосування у хворих із патологією тканин пародонта, що підтверджує їх цілющі властивості та високоефективний вплив як лікувально-профілактичних засобів.

Ключові слова: фітопрепарати, лікарські рослини, пародонт, лікувально-профілактичний вплив.

И. П. Двудит

Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого

Актуальность применения фитопрепаратов как лечебно-профилактических средств у пародонтологических больных

Резюме. В статье представлены данные анализа применения фитопрепаратов в стоматологии, а именно у пародонтологических больных. Особенное внимание уделено актуальности использования лечебных растений и препаратов на их основе, при лечении и профилактике воспалительно-дистрофических болезней пародонта. Приведено ряд наиболее эффективных лечебных растений и фитопрепаратов, методику и эффективность их использования у больных с патологией тканей пародонта, что доказывает их целебные свойства и высокоэффективное влияние как лечебно-профилактических средств.

Ключевые слова: фитопрепараты, лечебные растения, пародонт, лечебно-профилактическое влияние.

I. P. Dvulit

Danylo Halytskyi Lviv National Medical University

Relevance of the application of herbal remedies as therapeutic and profilactic agents in periodontal patients

Summary. The article presents the use of data analysis of herbal remedies in dentistry, namely in periodontal patients. Particular attention is paid to the relevance of the use of medicinal plants and preparations based thereon, in the treatment and prevention of inflammatory and degenerative periodontal disease. Powered by some of the most effective medicinal plants and herbal remedies, techniques and effect their use in patients with periodontal tissue pathology that proves their healing properties and the impact hight efective as therapeutic and prophylactic agents.

Key words: herbal remedies, phytoextracts, periodont, therapeutic-prophylactic action.

Незважаючи на широке використання хіміо-терапевтичних препаратів, лікарські рослини продовжують викликати інтерес у лікарів різноманітних спеціальностей, зокрема у сто-

матологів. Підвищений інтерес до лікарських рослин є результатом частих випадків побічної дії і алергічних реакцій після застосування синтетичних лікарських засобів, антибіотиків,

гормональних та інших препаратів. Про ліки рослинного походження та їх терапевтичне застосування при захворюваннях слизової оболонки порожнини рота і пародонта було відомо протягом тривалого часу й ці препарати з успіхом використовуються і до цього часу [9, 19].

У зв'язку з тим, що ці захворювання можуть виникнути в результаті несприятливих факторів місцевого походження і стосуються тільки рота, ліки рослинного походження можуть нерідко використовуватись навіть в еру антибіотиків і хіміопрепаратів у якості основних лікарських засобів. Щоправда, найчастіше зміни порожнини рота пов'язані з деякими захворюваннями організму в цілому і проявляються в типових для цього хворобливих формах [4, 9].

Сучасна наука підтвердила лікувальні властивості багатьох рослин. До арсеналу лікарських рослин все частіше звертаються лікарі-стоматологи. Широко використовуються для лікування захворювань слизової оболонки порожнини рота та хвороб пародонта лікарські засоби, виготовлені з таких рослин, як календула, чистотіл, арніка гірська, евкаліпт, шалфей, перстач, каланхое, обліпіха, звіробій, ромашка, подорожник та багато інших [3, 5, 6, 9, 10].

Фітопрепарати традиційно використовують для прискорення процесу загоєння після хірургічного втручання та місцевого лікування захворювань слизової оболонки порожнини рота та хвороб пародонта. У стоматологічній практиці для лікування запальних процесів слизової оболонки порожнини рота (СОПР), язика і пародонта широко використовують лікарські рослини, що володіють в'язучими властивостями. В'язучі речовини, стикаючись із слизовою оболонкою, проникають у міжклітинний простір, у клітини різних тканин і судин, осаджують білки ферментів, що беруть участь у розвитку місцевої запальної реакції, утворюють щільну плівку альбумінатів, а плівки захищають прилягаючі тканини від зовнішніх подразників, зменшуючи больову чутливість [2, 14, 17].

Хвороби порожнини рота діагностуються досить часто, але їх негативні наслідки зазвичай недооцінюються. Тим часом ці зміни мають вплив на здоров'я цілого організму. Розвиток бактерій у порожнині рота, що, до речі, далеко не завжди свідчить про недотримання її гігієни, може бути також причиною

несвіжого подиху, а це нездужання дуже часто створює багатьом людям проблеми в міжлюдських стосунках. У цих випадках використання лікарських засобів рослинного походження в якості допоміжних або таких, що допомагають основному лікуванню, виявляється дуже корисним і ефективним [13].

Якщо у людини з'явився неприємний запах із рота, від якого не допомагає ні жувальна гумка, ні зубна паста, також насторожив інший неприємний симптом – підвищена кровотеча ясен при чищенні зубів або під час їжі, необхідно задуматись про пародонтит. Як вже згадувалося, головною причиною розвитку пародонтиту є хвороботворні бактерії, окрім цього, провокуючими факторами пародонтиту є неправильний прикус зубів, порушення або неналежна гігієна ротової порожнини, недостатнє надходження в організм вітамінів і мікроелементів, погана екологія, професійні шкідливості, хронічні захворювання, порушення обміну речовин, раціон харчування [7, 8, 17].

Відомо ряд рослин, що використовуються для лікування пародонтиту: мати-й-мачуха, відвар перстачу польового, відвар горичнику, водний екстракт деревоподібного алое, звичайний настій айру, настій листя рути, подорожник великий, настій на оливковій олії календули (1:10). Відвар з мати-й-мачухи надає протизапальну, знеболювальну та антисептичну дію. Його застосовують для полоскання, готуючи відвар: дві столові ложки подрібнених коренів заливають 2 склянками води та варять, доки не википить 1/3 води, потім проціджують та використовують за призначенням. Також дуже ефективним є настій квітів арніки гірської, яка надає кровоспинну, протизапальну, знеболювальну дію. Використовують арніку при пародонтиті, що випускають у флаконах по 50 мл або настій: столову ложку подрібнених квітів заварюють склянкою кип'ятку, настоюють 30 хв, проціджують та використовують для полоскання. Препаратами вибору можуть бути різні засоби з лікарських рослин, дані яких наведені у таблиці 1 [3, 9, 20–22].

На всій території України й у інших країнах світу росте дуб звичайний, дуб скельний, дуб пухнастий. Відоме використання кори дуба в стоматологічній практиці для лікування різних запальних процесів СОПР, у тому числі й стоматиту. Таке застосування зумовлено тим, що кора містить до 20 % дубильних речовин (танін, галотаніни, вільну галову та елаго-

Таблиця 1. Перелік фітопрепаратів для лікування та профілактики генералізованого пародонтиту

Лікарська рослина	Форма застосування
Кореневища айру тростинового	Настій
Кореневища бадану товстолистого	Відвар, рідкий екстракт
Листки та квіти васильків справжніх	Настій
Кора верби білої	Відвар
Листки і квіти вербозілля звичайного	Настій
Кореневища гірчака зміїного	Настій
Трава гісопу лікарського	Настій
Горлянка повзуча	Настій
Гравілат міський	Настій, відвар, настоянка, рідкий екстракт
Трава дзвоників скупчених	Настій

ву кислоти), пектини, смоли, які виявляють в'язучу, протимікробну, протизапальну дію. З'єднуючись з білками тканин, утворюють плівку (ущільнення тканинних мембран), яка захищає слизову оболонку та шкіру від негативних подразників [1, 2].

В основному застосовують відвар з кори дуба. Проте можна використовувати ще відвар з молодих листків дуба: 1 столову ложку сировини залити 250 мл окропу, кип'ятити 10 хв, настоювати 20 хв, процідити. Вживати по 1 столовій ложці 6 разів на день як профілактичний засіб при стоматитах, гінгівітах. Ефективним є споживання самих листків. За день рекомендовано з'їсти 5–6 листків. З цією ж метою можна вживати жолудеву каву: 1 чайну ложку підсмажених до почервоління і добре подрібнених жолудів залити 1 склянкою окропу, довести до кипіння і настояти 10 хв, процідити, пити по 50–70 мл 3 рази на день перед їдою. Отже, цей крилатий велетень лісу заслуговує на глибоку пошану до себе як цінне дерево і джерело для одержання ліків.

Поширеною рослиною серед флори України є родовик лікарський, що росте на заливних луках, узліссях, берегах річок, у кореневищах і траві є дубильні речовини (до 25 %) пірогалової групи, галова й елагова кислоти, стерини, флавоноїди, вітамін К, каротин, аскорбінова кислота та інші речовини, які мають в'язучі, протизапальні, протимікробні властивості, а також знеболювальні та кровоспинні.

Також при профілактиці та комплексному лікуванні хвороб пародонта використовують зубні еліксири. Зубні еліксири – це прозорі ароматизовані водно-спиртові розчини активних речовин. У склад еліксирів входять вітаміни, екстракти лікарських трав, ефірні олії (м'ятна, гвоздична, анісова, лимонна тощо)

та інші речовини, які сприятливо впливають на СОПР. Вони зміцнюють ясна, запобігають кровоточивості, але найчастіше їх використовують як засіб дезінфекції ротової порожнини і як освіжаючий засіб [11, 12, 15].

Зубні еліксири, що містять у своєму складі цитрус, мають лікувальні властивості, які відомі з давніх часів. Лікувально-профілактична дія цитрусових пов'язана, головним чином, з вмістом ефірних олій, вітаміну С, каротину. Використовують у стоматології в якості лікувально-профілактичних засобів, соків і відварів із цитрусових [15, 16, 23, 24].

Дуже корисним є застосування лікарських засобів, таких, як: рідкий екстракт, відвар кореневищ або настої з лікарських трав, особливо при запальних та запально-дистрофічних хворобах пародонта, а також при стоматитах.

Рекомендуються також інші рослини для лікування стоматиту як гострого, так і хронічного, такі, як: настій або відвар суцвіть ромашки лікарської, відвар коренів сиверсії гірської, настій листків або квіток терену звичайного, настій трави хвоща польового, препарати хрону звичайного, відвар коренів щавлю кінського, свіжий сік шовковиці білої або чорної (пити по 200 г 4 рази на день і полокання порожнини рота соком, розбавленим наполовину водою).

При стоматитах, особливо хронічних, спостерігається зниження вмісту вітамінів у слизовій оболонці. Тому потрібно призначати рослини, багаті на вітаміни. Крім цього, рекомендовано додатково призначати вітамін А (ретинолу ацетат), вітамін Е (токоферолу ацетат), які випускає фармацевтична промисловість України. Вітаміни А та Е сприяють кращій регенерації слизової оболонки, підвищують її опірність у цілому до мікроорганізмів та інших негативних факторів.

При афтозному стоматиті застосовують різні препарати рослин: сік алое деревоподібно-го та каланхое перистого, відвар кошиків нагідок лікарських, відвар кореневищ перстачу прямостоячого, настій трави суховершків звичайних, настій трави череди трироздільної, свіжий сік ягід шовковиці білої або чорної, що позитивно впливає на обмін речовин, прискорює регенерацію тканин та загоювання ран при місцевому застосуванні.

При запальних хворобах пародонта, а саме різних формах гінгівітів, як лікарські засоби рекомендуються лікарські рослини, які необхідно вживати як всередину, так і полоскати ротovu порожнину. Можна робити також ясенні аплікації з препаратів гравілату міського (відвар, настоянка, рідкий екстракт). Високо ефективним є застосування кори дуба, жолудів й гали. Відвар з кори дуба звичайного (можна використовувати дуб пухнастий або скельний): 20 г сировини залити 250 мл окропу, кип'ятити 10 хв, настоювати 1 год, процідити, полоскати рот 6–8 разів на день. Для підвищення протизапальної дії доцільно добавляти до відвару кори дуба настій листків шавлії лікарської. Кора дуба містить галотаніти (10–20 %), кетехінові таніни, пектинові речовини (6 %), флавоноїди, смоли, цукри, слиз, крохмаль, біметали, що проявляють в'язучі, протизапальні, протимікробні,

антиоксидантні властивості. Основне значення мають танін і глютамін, що взаємодіють із білками мембрани, приходячи до їхнього ущільнення з утворенням спеціальних комплексів – альбумінатів. При гінгівітах доцільно використовувати препарати й інших рослин, дані яких наведені у таблиці 2 [3, 9, 20–22].

Не слід забувати, що окрім фітопрепаратів, при різних формах гінгівіту, обов'язково слід вживати всередину ретинолу ацетат, токоферолу ацетат, полівітаміни [17, 18].

Для лікування запально-дистрофічних хвороб пародонта, а саме пародонтозу, застосовують препарати лікарських рослин, яким властива протизапальна, протимікробна дії, а також здатність впливати на обмін речовин у слизовій оболонці ясен та тканинах зуба. Лікарські рослини слід вживати як всередину, так і місцево. Корисно використовувати різні рослинні засоби, що наведені у таблиці 3 [3, 9, 20, 21].

Фізіологічно активні речовини перелічених лікарських рослин мають високоефективні антибактеріальні, протизапальні, загально-зміцнювальні та інші корисні властивості.

У патогенезі пародонтозу істотне значення має функціональний стан центральної нервової системи. Тому ефективними засобами в комплексному лікуванні є препарати з рослин,

Таблиця 2. Перелік фітопрепаратів для лікування та профілактики гінгівітів

Лікарська рослина	Форма застосування
Трава заячої конюшини	Настій
Липовий цвіт	Настій
Трава материнки звичайної	Настій
Кошики нагідок лікарських	Відвар
Листя ожини сизої	Настій, відвар
Корінь оману високого	Відвар
Кореневища перстачу гусячого	Настій, відвар
Кореневища півників болотних	Настій
Пшінка весняна	Відвар
Корінь родовика лікарського	Настій, відвар
Суцвіття ромашки лікарської	Настій, відвар
Листя і квіти терену звичайного	Настій
Пелюстки троянди дамаської	Настій
Хвоц польовий	Настій, рідкий екстракт, свіжий сік
Корінь щавлю кінського	Відвар
Обліпиха	Олія
Звіробій	Олія
Каланхое	Сік

Таблиця 3. Перелік фітопрепаратів для лікування та профілактики пародонтозу

Лікарська рослина	Форма застосування
Кора білої верби	Відвар
Кореневища вовчого тіла болотного	Відвар, настій
Кора дуба	Відвар
Трава заячої конюшини багатолистої	Настій
Квасоля велика	Настій, настоянка
Корені миколайчиків польових або приморських	Відвар
Трава париля звичайного і волосистого	Настій
Кореневища півників болотних	Настій
Ромашка лікарська	Настій, відвар
Корені сиверсії гірської	Відвар
Листя і квіти терену звичайного	Настій
Бруньки тополі чорної	Настій
Чайний гриб	Настій
Хрін звичайний	Свіжий сік
Корінь щавлю кінського	Відвар

які тонізуюче впливають на організм: аралії високої, заманихи високої, женьшеню, лимонника китайського. Також при пародонтозі порушується обмін вітамінів, тому доцільно призначати рослини, які мають аскорбінову кислоту, рутин, токоферол, ретинол, ергокальциферол, тіамін тощо [17, 18].

Як свідчать дослідження останніх років, при пародонтозі виникають значні зміни в імунній системі й алергезія організму, в тому числі тканин пародонта. У зв'язку з цим, необхідно застосовувати препарати з рослин, які виявляють імуноотропну і десенсибілізуючу дію: листки суниці лісової, траву фіалки триколірної, траву череди трироздільної.

У клінічній картині пародонтозу істотне значення має кровоточивість ясен через нестачу вітаміну К, порушення тромбоутворення. Джерелом надходження в організм людини вітаміну К є капуста цвітна, хвоя сосни звичайної, шпинат городній. Стоматологи ви-

користують також настоянку або настойку зайцегуба п'яного. При пародонтозі порушується мікроциркуляція і структура капілярів, тому доцільно застосовувати препарати плодів і листків гіркокаштанника кінського, але окрім цього дотримуватись певної послідовності при використанні фітопрепаратів.

Отже, використання рослинних засобів, а саме фітотерапія лікарськими рослинами, передбачає застосування препаратів, які діють як протизапальний, в'яжучий, протимікробний, обволікаючий і протиалергічний засіб. Місцеве застосування лікарських рослин і препаратів на їх основі дає високотерапевтичний ефект як у лікуванні, так і в профілактиці хвороб пародонта, і тому все частіше до цих засобів звертаються лікарі-стоматологи. Не слід також забувати, щоб досягти максимального ефекту, доцільно комбінувати зовнішнє використання фітопрепаратів із внутрішнім.

Список літератури

1. Аболмасов Н. Н. Стратегия и тактика профилактики заболеваний пародонта / Н. Н. Аболмасов // Стоматология. – 2003. – № 4. – С. 34–39.
2. Антонишин Б. В. Препараты лекарственных растений и лечение воспалительных заболеваний тканей пародонта и слизистой оболочки полости рта / Б. В. Антонишин, А. В. Борисенко, Г. Ф. Лещук // Стоматология. – К., 1987. – Вып. 22. – С. 51–54.
3. Безрукова И. В. Применение средств природного происхождения при заболеваниях пародонта /

И. В. Безрукова, И. Ю. Александровская // Пародонтология. – 2003. – № 3 (28). – С. 42–46.

4. Бензель Л. В. Лікарські рослини у повсякденному харчуванні. Пряно-ароматичні рослини / Л. В. Бензель, А. Р. Грицик, Т. Л. Олійник // Львів, 2004. – 84 с.

5. Бурчинський С. Р. Фармакопрофілактика та фармакотерапія адаптаційних розладів у сучасній медицині / С. Р. Бурчинський // Ліки. – 2006. – № 5–6. – С. 10–14.

6. Волик Н. А. Биогенные стимуляторы в лечении воспалительных заболеваний пародонта / Н. А. Волик // Вісник стоматології. – 1998. – № 2. – С. 22–26.
7. Гаврикова Л. М. Уреазная активность ротовой жидкости у больных с острой одонтогенной инфекцией челюстно-лицевой области / Л. М. Гаврикова, И. Т. Сегень // Стоматология. – 1996. – Спец. вып. – С. 49–50.
8. Гужевська Н. С. Клініко-імунологічне обґрунтування застосування фітопрепаратів у комплексному лікуванні генералізованого пародонтиту / Н. С. Гужевська // Вісн. стоматології. – 1999. – № 3. – С. 14–15.
9. Елисеева Н. Б. Фитотерапия в стоматологии / Н. Б. Елисеева // Стоматолог. – 2006. – № 7. – С. 22–29.
10. Застосування фітоадаптогенів у стоматології (огляд літератури) / Б. М. Мірчук, М. С. Дрогомирецька, О. В. Деньга, А. П. Левицький // Вісник стоматології. – 2007. – № 2. – С. 62–66.
11. Зубні еліксири з біофлавоноїдами в профілактиці і лікуванні дисбіозів порожнини рота / В. М. Почтар, О. В. Дзяд, В. А. Дацюк, О. Б. Македон // Вісник стоматології. – 2005. – Спец. вип., № 2. – С. 151–152.
12. Клинико-микробиологическая оценка эффективности применения хлоргексидинсодержащих форм «Элюдрил», «Пародиум» и «Эльгидиум» в комплексном лечении пародонтита : метод. пособ. для врачей-стоматологов / Л. А. Дмитриева, В. Н. Царев, А. С. Носик [и др.]. – М., 2003.
13. Кухарская О. Г. Микробиологический баланс полости рта у больных пародонтитом / О. Г. Кухарская, М. Д. Король // Український стоматологічний альманах. – 2007. – № 1. – С. 58–61.
14. Кухта С. Й. Застосування нових вітчизняних препаратів у пародонтології / С. Й. Кухта, Ю. М. Бунь, А. Ю. Бучковська : матеріали II (IX) з'їзду Асоціації стоматологів України. – К., 2004. – С. 232.
15. Левицкий А. П. Лечебно-профилактические зубные эликсиры / А. П. Левицкий. – Одесса, 2010. – 258 с.
16. Левицкий А. П. Фитоэстрогены (биохимия, фармакология, применение в медицине) / А. П. Левицкий, О. А. Макаренко, О. И. Сукманский. – Одесса, 2002. – 95 с.
17. Мащенко И. С. Болезни пародонта / И. С. Мащенко. – Дрогобич : Коло, 2003. – 272 с.
18. Мащенко І. С. Вузлові питання клінічної пародонтології / І. С. Мащенко // Медичні перспективи. – 1996. – № 1. – С. 55–58.
19. Растительные адаптогены в профилактике и лечении стоматологических заболеваний / К. Н. Косенко, О. В. Деньга, А. П. Левицкий, О. Н. Воскресенский // Вісник стоматології. – 2004. – № 1. – С. 108–115.
20. Справочник врача стоматолога по лекарственным препаратам / В. Н. Тризобов, И. В. Марусов, Л. М. Мышнев, А. М. Соловеева. – СПб., 2005. – 138 с.
21. Хоменко Л. А. Фитотерапия стоматологических заболеваний / Л. А. Хоменко, Е. П. Соколовская // Новая стоматология. – 1994. – № 1. – С. 12–30.
22. Чаленко Ю. Применение фитотерапевтических средств в комплексном лечении заболеваний пародонта / Ю. Чаленко // Ліки України. – 2003. – № 1. – С. 24–27.
23. Andersen O. M. Flavonoids: chemistry, biochemistry and applications / O. M. Andersen, K. R. Markham // Taylor and Francis CRC Press. – 2005. – 1256 p.
24. Antioxidant activity of citrus paradise seeds glyceric extract / L. Giamperi, D. Fraternali, A. Bucchini, D. Rocco // Fitoterapia. – 2004. – Vol. 75, № 20. – P. 221–224.

Отримано 20.05.16